

Dr. A. Anušausko straipsnio “Gyventojų trėmimai 1944 – 1953 m.” recenzija

Dr. A. Anušausko pateiktas straipsnis parašytas remiantis Lietuvos ir Rusijos archyvų medžiaga, taip pat skelbtais dokumentų rinkiniais bei Lietuvos ir užsienio šalių istorikų darbais.

Autorius, remdamasis čekistų ataskaitų statistiniais duomenimis bei LGGRTC leidžiamu vardynu (Lietuvos gyventojų genocidas), nustatė, kad 1941 – 1952 m. iš Lietuvos į tremtį buvo išvežta apie 132 tūkst. žmonių, o į tremtinių žmonių sąrašus buvo įtraukta net 156 tūkst. asmenų. Iš išvežtųjų tremtyje mirė net 28 tūkstančiai (l. 24-25). Straipsnyje pateiktos 6 statistinės lentelės, kuriose pateikti duomenys apie trėmimų datas, išvežtų žmonių (tarp jų ir vaikų) skaičių bei vietas, iš kurių buvo tremiami žmonės.

Atsižvelgiant į tai, jog straipsnio apimtis neleido autoriui nušviesti plačiau daugelio trėmimų peripetijų, galima teigti, kad pasirinktas sintetinis metodas leido glaustai išdėstyti didelės apimties medžiagą. Kartu norėtume padaryti kai kurias pastabas bei pasiūlyti autoriui padaryti tekste keletą patikslinimų bei paaiškinimų.

- 1) Rašant apie 1945 m. vasaros vežimus vertėtų pažymėti, jog buvo tremiama pagal oper. sektorius (apskričių grupes), t.y. regionais. LSSR į oper. sektorius buvo suskirstyta 1944 12 16 pagal bendrą SSRS NKVD – NKGB direktyvą (į 9, o nuo 1945 06 01 – į 7 oper. sektorius).
- 2) Nagrinėdamas masinius vežimus (1948 05, 1949 03 ir 1951 10) autorius nurodo, jog jie buvo vykdomi SSRS MT atitinkamais nutarimais. Tačiau būtų tikslinga nurodyti ir vėliau pakartotus konkrečius žinomus LKP(b)CK ir LSSR MT nutarimus (su datomis) dėl vežimų, kuriuos pasirašė A. Sniečkus, M. Gedvilas, K. Preikšas. Tuo būdu parodytas ne tik jų vergiškas klusnumas Maskvai (Kremliai), bet ir dalyvavimas tautos genocide. Galima paminėti ir prie nutarimų pridėtas išvežtųjų ūkių turto perėmimo (išgrobstymo) instrukcijas.
- 3) L. 13 minimas SSRS NKVD 1945 06 16 nutarimas dėl vežimų. Iš tikrųjų tai buvo SSRS NKVD potvarkiu Nr. 00323. Kaip žinoma, SSRS liaudies kom-tai (ministerijos) nepriimdavo nutarimų (net ir NKVD), o įsakymus, potvarkius ar instrukcijas.
- 4) Apskritai autorius mini konkrečias tremiamų asmenų kategorijas (socialines grupes) ir kada jos išvežtos. Minint 1951 03 31-04 01 vežimus (nors ir nedidelius) vertėtų pažymėti, jog tai buvo jehovistai (ar Jehovos pasekėjai) ir andersininkai (pagal gen. A. Anderso pavardę). Galbūt tai būtų įdomu užsienio tyrinėtojams (jeigu bus leidžiamas rinkinys anglų k.).
- 5) L. 14 minima, kad 1952 01 23 vežimai vykdyti, remiantis SSRS MT 1951 09 05 nutarimu. Iš tikro šie vežimai buvo vykdomi VKP(b)CK ir SSRS MT 1951 12 12 nutarimu “Dėl buožių ir jų šeimų narių, pasislėpusių nuo iškeldinimo 1951 metų spalio mėnesį, iškeldinimo iš Lietuvos SSR”. Remiantis minėtu nutarimu SSRS MGB (S. Ignatjevas) 1951 12 20 pasirašė įsakymą Nr. 00900 dėl trėmimo. (Prašau patikrinti ar 1952 07 06-07 tikrai įvyko trėmimas).
- 6) Daugelyje straipsnio vietų (tekste ir nuorodose) nenurodomos SSRS čekistų (net ministrų pavadootojų) ar LKP(b)CK veikėjų pareigos./Žr.l. 4,5,10,11,12,15/. Tai skaitytojui sukels neaiškumą ar abejonių dėl jų rango ar subordinacijos.
- 7) Reikėtų patikslinti buvusių KGB ir LVRMA archyvų pavadinimus (l. 4 ir kt.), nes dabar jie vadinami kitaip, be to, pasikeitė ir bylų numeracija.
- 8) L. 6 ir 12 supainiota RFVA ir LVA archyvų fondų numeracija (nuorodos 14-15 ir 62-63).
- 9) L. 7 vartojamas Gudijos pavadinimas. Tuo tarpu 1-ajame straipsnyje (1941 06 14-18 trėmimai (l. 4 ir kt.)) vartojamas Baltarusijos vardas. Vienodinti.

- 10) Dėl vienodinimo. Rusų autorių darbai pateikiami lotynų raidynu, t.p. ir rusų čekistų pavardės (pvz. Girka (Girko)). Gal reikėtų skliausteliuose ruso pavardes rašyti originalo kalba, kaip ir rusų knygų pavadinimus. Tas pat tinka ir straipsniui (1941 06 14-18 trėmimai).
- 11) Pastebėtos klaidos bei čekistų inicialai įrašyti tekste.

2003-01-31

Lietuvos istorijos institutas
mokslo darbuotojas
Dr. Eugenijus Grunskis